

Бердянський державний педагогічний університет  
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти  
Кафедра прикладної психології та логопедії

## **Кваліфікаційна робота**

на тему «ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ  
РІЗНОВІКОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ УМОВАХ  
(ВОЄННИЙ ПЕРІОД)»

Виконала: здобувач II рівня вищої освіти,  
групи **м27со - з**  
спеціальності  
016 Спеціальна освіта  
Освітньо-професійної програми  
Спеціальна освіта  
Спеціалізації 016.01.Логопедія.  
**Юлія БИКОВА**

Науковий керівник: старший викладач  
кафедри прикладної психології та логопедії  
**Аліна СИНИЦЯ**

Рецензент: к.пед.н., доцента кафедри  
прикладної психології та логопедії  
**Олена РЕВУЦЬКА**

Запоріжжя – 2023р.

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ РІЗНОВІКОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	7
1.1. Поняття інклюзивної освіти у контексті сучасного освітнього простору.....	7
1.2. Логопедичний супровід при організації логопедичної роботи з дітьми в інклюзивній різновіковій групі.....	14
Висновки до першого розділу .....	30
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ У РІЗНОВІКОВІЙ ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (ВОЄННИЙ ПЕРІОД).....	31
2.1. Особливості організації роботи логопеда з дітьми різновікової інклюзивної групи у період війни.....	31
2.2. Перспективне планування логопедичної роботи у різновіковій інклюзивній групі в сучасних умовах (воєнний період).....	37
2.3. Рекомендації щодо організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в освітніх умовах.....	48
Висновки до другого розділу .....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	68

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Введення воєнного стану в Україні впливає на всі сфери життя людини. Особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна та спеціальна.

Теперішній час вніс свої корективи в освітнє життя і залишився незмінним той факт, що всі ми повинні працювати заради наших дітей. Робота кожного зараз надзвичайно важлива. Тенденція до зростання кількості дітей, які мають різні психічні та фізичні порушення й особливі освітні потреби (далі – ООП), змушує науковців шукати сучасні підходи до розв’язання нагальних проблем щодо інтеграції таких дітей у суспільство. Завдання держави в цьому напрямі полягає у виробленні такої державної освітньої політики, яка б сприяла підвищенню доступності якісної освіти та створенню відповідного освітнього середовища, у якому були б забезпечені успішна соціалізація всіх дітей, зокрема з ООП та їхня повна самореалізація як особистостей.

Численні теоретичні та практичні дослідження з вивчення проблем упровадження інклюзії в навчальний процес у закладах освіти вказують на зростання інтересу науково-педагогічних працівників до цієї проблематики. Зокрема, особливу зацікавленість для вчених становить теоретичний аналіз понять «інклюзія» й «інклюзивна освіта», який може допомогти у виявленні шляхів удосконалення освітньої діяльності відповідно до потреб дітей з ООП.

Теоретичні аспекти сутності понять «інклюзія» та «інклюзивна освіта», а також проблеми організації інклюзивної освіти, перспективи її впровадження висвітлені в наукових працях багатьох закордонних і вітчизняних науковців, зокрема, це такі науковці, як: Г. Банч, В. Бондар, Л. Будяк, Т. Бут, Ф. Вуд, Д. Вудрон, Р. Даніелс, В. Засенко, І. Малишевська, А. Колупаєва, Г. Лефлі, Д. Лупарт, С. Миронова, М. Малофєєв, Н. Назарова, Ю. Найда, С. Петтерс, Т. Пікож, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, А. Сунцова, О. Таранченко, П. Хакслі, А. Хатфілд, М. Чайковський, З. Шевців та низка інших. Науковці з різних позицій підходять до з’ясування змісту понять «інклюзія», «інтеграція»,

«інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», проводять компаративний аналіз цих понять, виокремлюють їхні спільні риси та відмінності. Дослідники також комплексно аналізують умови, які необхідно створити для впровадження інклюзії на практиці, а також окреслюють перспективи подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні.

В умовах воєнного стану діти дошкільного віку, серед яких є діти з ООП, належать до найбільш незахищеної категорії населення, яка потребує постійної логопедичної допомоги. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стані стресу, дитина позбавляється нормальних умов для розвитку і навчання, що безперечно впливає на розвиток мовлення. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невпевненості ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини.

У довоєний період діти дошкільного віку з ООП отримували спеціальні освітні послуги у спеціально організованих інклюзивних групах дошкільних закладів освіти. Незважаючи на складну ситуацію в нашій країні, логопеди, які працюють з дітьми різновікової інклюзивної групи продовжують працювати та розвивати потенційні можливості таких дітей, робити все для того, щоб діти отримували систематичні та якісні реабілітаційні послуги. Проте у фахівців виникають труднощі пов'язані з організацією корекційно-розвиткової роботи у воєний період.

Згідно вище зазначеного нами окреслена тема дослідження «Організація логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах (воєнний період)».

**Об'єкт дослідження** – логопедична робота з дітьми різновікової інклюзивної групи.

**Предмет дослідження** – організація логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах (воєнний період).

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та визначити особливості організації та змісту логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах (воєнний період).

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Теоретико-емпіричний аналіз літератури з означеної проблеми.
2. Визначення поняття інклюзивної освіти в контексті сучасного часу.
3. Вивчити особливості надання логопедичної допомоги дітям з ООП в Україні.
4. Визначити особливості організації логопедичної роботи у різновіковій інклюзивній групі в період війни.
5. Надати рекомендації щодо організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах.

**Теоретичне значення дослідження** – визначено особливості організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи, досліджено особливості роботи у воєнний період, представлено план роботи у різновіковій інклюзивній групі у період війни та основні засоби.

**Практичне значення дослідження** – результати дослідження та розроблені рекомендації в даній роботі можуть використовувати логопеди щодо організації своєї роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах, особливо в воєнний період.

**Теоретико-методологічною основою дослідження** стали:

- філософські та психолого-педагогічні ідеї гуманістичного виховання, згідно з якими в кожній дитині з ООП важливо визнавати людську гідність; соціальні та психолого-педагогічні концепції, що визначають сутність, зміст і організаційні моделі психолого-педагогічного корекційно-логопедичного супроводу дітей з ООП;
- концепції особистісно-орієнтованої спрямованості реабілітаційного та виховного процесів (Т.Власова, Л.Виготський, А.Запорожець, В.Кащенко, А.Лурія, Д.Ельконін, І.Мамайчук, О.Стребелева, Л.Шипіцина, М. Bornstein, J.R. Kirby та ін.);
- наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених щодо корекційно-логопедичного супроводу та реабілітації різних категорій дітей з ООП: для дітей

з порушеннями слуху (Л.Вавіна, К.Глушенко, В.Засенко., С.Софійчук., В.Кобильченко., А.Колупаєва, Г.Мерсіянова, І.Сухіна, О.Таранченко, В.Тарасун), з порушеннями зору (Н.Андрійчук, В.Кобильченко, С.Покутьєва та ін.), з порушеннями опорно-рухового апарату (О.Глоба, В.Данильчук, М.Єфименок, В.Кисличенко, А.Малікова, А.Рудьська, О.Чеботарьова та ін.), з відставанням у розвитку (Т.Алтухова, А.Бистров, Ю.Бистрова, О.Боряк, Н.Макарчук, С.Миронова, М.Омельченко та ін.);

- дослідження особистісно-орієнтованого та цілісного психолого-педагогічного процесів в навчанні й вихованні дітей з ООП (Ю.Бабанський, В.Беспалько, В.Ільїн, А.Мудрик та ін.).

**Методи дослідження** – аналіз, синтез та узагальнення літератури по темі дослідження. Методологія дослідження базується на діалектичному методі наукового пізнання і загальнонаукових методах гносеології: теоретичного узагальнення, системного аналізу і синтезу; порівняльного аналізу. У процесі дослідження використано системний підхід та метод структурного аналізу, основні аспекти зображено графічно, в табличному вигляді визначено головні результати дослідження.

**Експериментальна база дослідження.** Дослідження здійснювалося протягом 2022-2023 рр. на базі приватного ДЗО «Калинонька», м. Кривий Ріг.

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (має 55 найменувань). Робота містить додаток, рисунки, таблиці. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ РІЗНОВІКОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

### Висновки до першого розділу.

Таким чином, ефективність процесу організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи впливає на подальше навчання дитини. Водночас усі діти з проблемами в розвитку потребують особливої уваги під час організації супроводу в умовах спілкування з однолітками. Зацікавленість, підтримка з боку педагогів та психологів та інших фахівців задля того, щоб дитина відбулася як особистість, стала максимально психологічно інтегрованою в суспільство – основна умова ефективного супроводу. Лише за умови саме такого спрямування діяльності дитина з ООП отримає досвід захисту власних можливостей, а відтак і майбутнього.

У сучасних суспільствах постійно збільшується кількість дітей з ООП. Відтак важливим завданням стає проведення термінових заходів щодо раннього виявлення та розвитку таких дітей й надання їм кваліфікованої допомоги. Важливими напрямками змісту логопедичного супроводу сім'ї у дослідженні вважаємо: спеціальний підхід до навчання та виховання дитини з ООП; сімейно-центрований підхід; постійна взаємодія «дитина-фахівці-сім'я», як необхідна умова логокорекційної допомоги.

Найважливішою для логопедичного супроводу вважаємо системну, командну, узгоджену роботу логопеда з іншими фахівцями та сім'єю дитини, починаючи з раннього віку. На сучасному етапі актуальною формою взаємодії педагогів та батьків стають інформаційні технології, які сприяють ефективній взаємодії усім учасникам у зручній і ненав'язливій формі. Вважаємо, що саме організація логопедичного супроводу є основною умовою організації логопедичної роботи з дітьми у різновіковій інклюзивній групі.

## **РОЗДІЛ 2**

### **СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ У РІЗНОВІКОВІЙ ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (ВОЄННИЙ ПЕРІОД).**

#### **Висновки до другого розділу**

Результати емпіричного дослідження підтверджують, що ефективність корекціо-логопедичної роботи з формування мовлення дітей інклюзивної різновікової групи здебільшого залежать від організації логопедичного супроводу та взаємодії з сім'єю такої дитини. Методика логопедичного супроводу у взаємодії з батьками дітей з ООП передбачали три етапи (підготовчий, основний, заключний). У дослідження було залучено 12 дітей з ООП.

Процес дослідження передбачав низку форм та видів взаємодії з батьками, серед яких найвдалішим стало використання хмарних технологій, які забезпечили максимальне охоплення інформацією батьків, зручність у використанні, доступність викладу, можливість повернення до запропонованої інформації, здатність зворотнього зв'язку, інформативність та актуальність викладу.

Запропонований у дослідженні підхід при організації логопедичної роботи з дітьми інклюзивної різновікової групи - логопедичний супровід дітей з ООП у взаємодії з батьками є ефективним і його може бути використано логопедами, педагогами, психологами, студентами освітньої програми «Спеціальна освіта» у практиці роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища закладу.

## ВИСНОВКИ

Інклюзивна форма навчання є філософія розуміння участі людини у житті суспільства, розуміння того, що усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку.

У першому розділі магістерської роботи виконано теоретико-емпіричне вивчення організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах, вивчено поняття інклюзивної освіти контексті сучасного освітнього простору, визначено особливості організації логопедичної роботи з дітьми в інклюзивній групі, зроблені висновки.

До війни питання інклюзії привертало увагу багатьох українських науковців. За день до початку повномасштабного вторгнення з'явився перший навчально-методичний посібник з асистивних технологій для спілкування «Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами». Внаслідок війни діти потребують більш уважного ставлення. Дуже важливо дотримуватися коректної термінології та не наголошувати на пережитому травматичному досвіді. Попри всі труднощі, які виникли у зв'язку з організацією дистанційного навчання під час війни, є й певні успіхи. Діти з особливими освітніми потребами не втратили набутих умінь та навичок, соціалізації, знань. Їхній прогрес здобували разом нелегко команди фахівців, дітей та батьків. Сильні сторони кожної дитини допомагають добирати завдання, в яких діти зможуть проявляти себе успішними.

Таким чином, ефективність процесу організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи впливає на подальше навчання дитини. Водночас усі діти з проблемами в розвитку потребують особливої уваги під час організації супроводу в умовах спілкування з однолітками. Зацікавленість, підтримка з боку педагогів та психологів та інших фахівців задля того, щоб дитина відбулася як особистість, стала максимально психологічно інтегрованою в суспільство – основна умова ефективного супроводу. Лише за умови саме такого спрямування діяльності дитина з ООП отримає досвід захисту власних

можливостей, а відтак і майбутнього.

У сучасних суспільствах постійно збільшується зростання дітей з ООП. Найважливішою для логопедичного супроводу вважаємо системну, командну, узгоджену роботу логопеда з іншими фахівцями та сім'єю дитини. На сучасному етапі актуальною формою взаємодії педагогів та батьків стають інформаційні технології, які сприяють ефективній взаємодії усім учасникам у зручній і ненав'язливій формі.

Згідно теоретико-методичного аналізу наукових джерел з означеної теми констатували, що у нашій країні багато зроблено для забезпечення дітей з ООП спеціальними послугами, проте, з початком війни постали нові виклики перед усією країною, зокрема організацією логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах (воєнний період).

У другому розділі магістерської роботи досліджено сучасний стан організації логопедичної роботи у різновіковій інклюзивній групі в сучасних умовах (воєнний період), особливості організації роботи логопеда з дітьми різновікової інклюзивної групи в період війни, запропоновано рекомендації щодо організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в освітніх умовах.

У другому розділі здійснено дослідження визначення специфіки та умов організації логопедичної роботи з дітьми різновікової інклюзивної групи в сучасних освітніх умовах (воєнний період).

Початковим етапом роботи з педагогами в умовах інклюзивного освітнього середовища стає організація та проведення консультацій і тренінгів, метою яких є підвищення рівня педагогічних знань, формування готовності до активної взаємодії в корекційно-логопедичному процесі.

Логопедичний супровід батьків, які виховують дітей з порушеннями мовлення – це система заходів, яку спрямовано на оптимізацію стосунків у родині, підвищення рівня знань щодо освіти дітей в умовах родини, оптимізацію процесу виправлення, попередження порушення мовлення.

Відтак цілеспрямована, систематично спланована, комплексна робота логопеда, психолога, педагогів, усвідомлене й зацікавлене включення у означений процес батьків – найважливіший аспект підвищення результативності навчання, виховання та корекції мовлення дітей із ООП.

В дослідження, яке тривало з вересня 2022 року до травня 2023 року, залучено до взаємодії 12 дітей з ООП різного віку, які потребують логопедичної допомоги. Результати дослідження підтверджують, що ефективність корекціо-логопедичної роботи з формування мовлення дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі здебільшого залежать від організації психолого-педагогічного супроводу та взаємодії з сім'єю дитини, яка її виховує.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахновська І.О. Теоретичні засади формування освітнього середовища в контексті економіки знань. Економіка і організація управління. 2018. 4 (32). 26-34.
2. Берегова М.І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03). 2019. Львів.
3. Давиденко Г.В. Упровадження соціальної інклюзії у закладах вищої освіти: бар'єри та шляхи їх подолання. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: науковий журнал. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки / [гол. ред. Б. І. Холод]. Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2018. Вип. № 2 (16). 344 с., С. 123–128.
4. Давиденко В.В. Лідируюча роль соціального діалогу в еволюції поглядів на становлення соціальної держави. Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»: International Scientific Journal of Universities and Leadership. 2017. № 2 (5).
5. Давиденко В.В. Становлення інклюзивної освіти як чинник формування соціальної держави: нормативно-правове забезпечення. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». К.: Університет «Україна». 2017. № 14 (2017). С. 117–121.
6. Давиденко Г.В. Упровадження антидискримінаційних норм у вищій освіті як передумова соціалізації та формування лідерських якостей осіб з особливими освітніми потребами. Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»: International Scientific Journal of Universities and Leadership. 2017. № 2 (5).
7. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>
8. Інклюзія. URL: <https://poninkivska-gromada.gov.ua/news/1576590131/>

9. Інклюзія під час війни: як підтримати дітей з особливими потребами? URL: <https://osvita.ua/school/method/87002/>
10. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даніленко Л.І. К.: 2007. 128 с.
11. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
12. Коган О. Інклюзивна освіта як стратегія подолання бар'єрів на шляху здобуття освіти. URL: [https://znayshov-39g.com/News/Details/osvita\\_na\\_luhanshchyni\\_4\\_2021](https://znayshov-39g.com/News/Details/osvita_na_luhanshchyni_4_2021)
13. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта як трансформаційна стратегія сучасної освітньої політики. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2010. № 7. С. 11-19. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop\\_2010\\_7\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2010_7_3).
14. Конопляста С.Ю. Синиця А.О. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем та їх батьків як запоруки успішної соціалізації. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Випуск 37. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Зб. наукових праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. С. 63-72. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/28235>
15. Конопляста С.Ю. Синиця А.О. Дизартрія у систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд). Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: Зб. Наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2019. С.111-116. URL: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27052/Konoplyasta\\_Sinitsa.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27052/Konoplyasta_Sinitsa.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
16. Кот Н.А. Організація адаптивного фізичного виховання в різновіковій логопедичній групі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного

університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ: БДПУ, 2022. С. 166-177.

17. Кузава І.Б. Роль інклюзивного освітнього середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Збірник наукових праць. 2012. № 11. с. 315.

18. Линдіна Є.Ю., Старинська О.В., Ревуцька О.В., Лисенко Л.М. Світові практики та ресурси в галузі інклюзивної освіти. UDC 001 Proceedings of the International Conference «RECENT ADVANCES IN SCIENCE» (MAY 3-4, 2023, PRAGUE, CZECH REPUBLIC). LIU. 2023. Стор 20-28.

19. Логопедичний сайт з іграми та вправами для дітей. URL: [logopedia.com.ua](http://logopedia.com.ua)

20. Лопатіна М.Ю. Сутність феномену «Інклюзивна освіта». URL: [www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/38.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/38.pdf)

21. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023-2030 роки (проект). Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua>

22. Організація діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану. Порадник III. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Фіданян О.Г., Войцехівський М.Ф., Івашнюва С.В. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 600 с.

23. Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації. Зб. матеріалів конференції Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації. 16 червня 2022 р. [За ред. О. Рейпольської, О. Брежневої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої] Київ. 2022. 320 с.

24. Позняк О. Генеза поняття «інклюзивне середовище». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 9 (113).

25. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ. 2019. 300 с.

26. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III.

27. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>
28. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
29. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження КМУ від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
30. Синиця А.О. Актуальність логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем у сучасному соціумі. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. Вип. 14 / за ред. О. В. Гаврилова, В. М. Синьова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2019. С. 290-302.
31. Синиця А.О. Деякі аспекти логопедичного супроводу дитини з церебральним паралічем раннього віку. URL: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2022-13-03-007>
32. Старинська О.В., Ревуцька О.В., Линдіна Є.Ю., Заводько В.В. Європейський досвід підготовки фахівців для роботи в умовах інклюзії. Соціальні та культурні Європейські Студії: соціальні інновації для України: збірка матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. 26 квітня 2023 року. Київ 2023. Стор. 175-181.
33. Талдонова Л.О. Інклюзивне освітнє середовище. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 6. с. 97-101.
34. Beregova M., Savinova N., Borulko D. [Inclusive education of children with psychophysical development disorders. Training manual]. Mykolaiv: publisher Torubara V.V. 2019; 166p. (in Ukrainian).

35. Bilavych H., Malona S., Kostashchuk Ja. [Inclusive education of children with special educational needs through the dimension of the present]. Youth and market. 2021; 9: 11-16. (in Ukrainian).
36. Lorman T., Deppeler Dz., Kharvi D. Inkliuzyvna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi: prakt. posib. [Inclusive education. Supporting diversity in the classroom].; per. z anh. Kyiv. 2010, 296p. (in Ukrainian).
37. Inkliuzyvna osvita v Ukraini: statystychni dani [Inclusive education in Ukraine: statistics.]. Available at: <http://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?p=2953> [in Ukrainian]
38. Kolupaieva A. Dity z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori: pochatkova lanka: putivnyk dlia pedahohiv: navch.-metod. posib. [Children with special needs in the general educational space: primary level: a guide for teachers]. Kyiv: ATOPOL. 2010, 96p. (in Ukrainian).
39. Natsionalna stratehiia rozvytku inkliuzyvnoi osvity na 2020-2030 roky [National strategy for the development of inclusive education for 2020-2030]. Available at: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>. (in Ukrainian)
40. Bagwell C., Schmidt M. Friendships in childhood and adolescence. N. Y.; L.: Guilford, 2011; 239p.
41. Corbet J. Inclusive education and school culture. International Journal of Inclusive Education. 1999; 3(1): 53-61.
42. Didaskalou E., Andreou E., Vlachou A. Bullying and victimization in children with special educational needs: implications for inclusive practices. Interactions. 2009; 6: 249-274.
43. Fink E. et al. Assessing the bullying and victimization experiences of children with special educational needs in mainstream schools: development and validation of the bullying behavior and experience Scale. Research in Developmental Disabilities. 2015; 36: 611-619.
44. Foreman P. Integration and Inclusion in Action. Sydney: Harcourt Brace & Company. 2001, 278 p.

45. Lipsky D., Gartner A. Inclusion: What it is, what it's not and why it matters. *Exceptional Parent*. 1998, 38p.
46. Lyndina, Y., Martynyuk, Z., Tovstohan, V., Babichenko, A., Mytsyk, H., & Samoilenko, I. Psychological and Pedagogical Technologies in Working with Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspect. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2023, 14(1), 302–318. <https://doi.org/10.18662/brain/14.1/421>
47. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. *Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom*". RoutledgeFalmer, London and New York., 2005, 260 p.
48. Norwich B., Kelly N. Pupils views on inclusion: moderate learning difficulties and bullying in mainstream and special schools. *British Educational Research Journal*. 2004; 30: 43-65.
49. Nystrand M. Research on the role of classroom discourse as it affects reading comprehension. *Research in the Teaching of English*. 2006; 40: 392-412.
50. Resnick L., Michaels S., O'Connor C. How (well structured) talk builds the mind. *Innovations in educational psychology: perspectives on learning, teaching, and human development*. 2010, 194p.
51. Stainback S., Stainback W. *Inclusion: A Guide for Educators*, Sydney: Paul H. Brookes. 1996, 178 p.
52. Stynska V., Prokopiv L. Et al. Apoio social para a família à criança com deficiência é a ferramenta da política social da Ucrânia. *Laplage Em Revista*. 2021;7(3): 473-478. (in Spaine).
53. Stevens V., De Bourdeaudhuij I., Van Oost P. Bullying in Flemish schools: an evaluation of anti-bullying intervention in primary and secondary schools. *British Journal of Educational Psychology*. 2000;70: 195–210.
54. Sun J., Anderson R.C., Lin T.-J., Morris J. Social and cognitive development during collaborative reasoning. *Socializing intelligence through academic talk and dialogue*. American Educational Research Association. 2015. 348 p.

55. Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries.

URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/supporting-the-social-and-emotional-well-being-of-refugee-students-from-ukraine-in-host-countries-af1ff0b0/>